

ELS INTERESSOS DE LA LLEGÍTIMA. UN PAS MÉS EN LA CONSOLIDACIÓ DE LA DOCTRINA JURISPRUDENCIAL A PROPÒSIT DE LA SENTÈNCIA DEL TRIBUNAL SUPERIOR DE JUSTÍCIA DE CATALUNYA DE 17 DE MAIG DE 2012¹

Paloma de Barrón Arniches
Professora agregada de dret civil
Universitat de Lleida

1. INTRODUCCIÓ

La institució de la llegítima, fortament arrelada en el nostre dret, és, a la vegada, objecte de contínues revisions i redefinicions, derivades en primer lloc dels mateixos canvis socials.² La llegítima ha sofert un procés de debilitament progressiu en benefici del dret del causant a una més àmplia llibertat de testar material i, consegüentment, del dret de l'hereu o els hereus designats al ple gaudi de la seva herència. Les successives reformes legals, i també l'evolució de la doctrina jurisprudencial, recorren aquest camí; així, es pot mencionar la reducció legal del termini de prescripció per a la reclamació de la llegítima (art. 451-27 del Codi civil de Catalunya [CCCat]) o la introducció de la cautela *socini* tàcita en el llibre quart del Codi civil de Catalunya (art. 451-9.2). Junta-ment amb això, la responsabilitat de l'hereu del pagament de la llegítima és merament personal (art. 451-15.1 CCCat) i els béns hereditaris no queden afectes al pagament de

1. Aquest treball s'emmarca en les activitats del Grup de Recerca Consolidat en Dret Civil Català i Dret Privat Europeu de la Generalitat de Catalunya, Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca, núm. 2009 SGR 689.

2. Es poden destacar especialment dos factors sociològics que influeixen en la concepció del dret de llegítima: per una part, l'augment de la transferència de riquesa en vida del causant, bàsicament mitjançant la inversió en la formació dels fills, i, per l'altra, la major esperança de vida de les persones combinada amb el retard de l'edat de la maternitat.

la llegítima com quan era vigent la Compilació amb l'anomenada *afecció legitimària*. Per això, la llegítima per si mateixa no genera cap assentament en el Registre de la Propietat a favor del legitimari, ni tampoc el genera el llegat simple de la llegítima.³

No obstant això, respecte a la qüestió dels interessos de la llegítima sembla que en la nostra jurisprudència la tendència és una altra. El dret del legitimari a veure incrementat el seu valor patrimonial en l'herència amb els interessos meritats des de la mort del causant significa, en principi, el reforçament de la seva posició davant l'hereu. Encara que aquest dret als interessos de la llegítima ha estat objecte de discussió al llarg de la història,⁴ les decisions dels nostres tribunals⁵ històricament sempre han defensat el dret del legitimari, i la Sentència de 17 de maig de 2012 no constitueix cap excepció.⁶ Aquesta resolució significa un pas més en la consolidació de la doctrina perquè clarifica un supòsit dubtós en la pràctica i, a més a més, exposa de forma completa la tesi jurisprudencial. Es troba a faltar, potser, un major esforç per a la modernització de la doctrina que històricament fonamentava aquesta meritació dels interessos de la llegítima, perquè el plantejament de l'hereu com a posseïdor de mala fe dels béns hereditaris, així com el plantejament que aquests béns resten afectes al pagament de la llegítima, no lliga gaire amb la concepció actual del dret de llegítima. Per això actualment els autors fan referència només al fet que l'obligació del pagament i consegüentment el dret de crèdit del legitimari neixen en el moment de l'obertura de la successió per la mort del causant, de manera que el dret als interessos és el mecanisme per a compensar el retard en el compliment de l'obligació.⁷

3. Quant a la institució de la llegítima, són de consulta obligada Pedro del POZO CARRASCOSA, Antoni VAQUER ALOY i Esteve BOSCH CAPDEVILA, *Derecho civil de Cataluña: Derecho de sucesiones*, Madrid, Bosch, 2009, p. 383-414; Lluís PUIG i FERRIOL i Encarna ROCA i TRIAS, *Instituciones del dret civil de Catalunya*, vol. III, *Dret de successions*, València, Tirant lo Blanch, 2009, p. 537-578; Ferran BADOSA COLL, *Manual de dret civil català*, Madrid, Bosch, 2003, p. 750 i seg.; M. del Carmen GETE-ALONSO Y CALERA, *Derecho de sucesiones vigente en Cataluña*, València, Tirant lo Blanch, 2011, p. 241-271; Lluís JOU i MIRABENT, *Comentarios al Código de sucesiones: Ley 40/1991, de 30 de diciembre*, Barcelona, Bosch, 1994, p. 1231 i seg.; Antoni VAQUER ALOY i Paloma de BARRÓN ARNICHES, «La legítima en Cataluña», a M. del Carmen GETE-ALONSO Y CALERA (dir.), *Tratado de derecho de sucesiones*, tom II, Cizur Menor (Navarra), Aranzadi, 2011, p. 2029-2080.

4. Lluís JOU i MIRABENT, *Comentarios al Código de sucesiones*, p. 1232.

5. Al llarg de la història es poden esmentar, entre moltes altres: les sentències del Tribunal Suprem de 20 de març de 1890, 13 d'octubre de 1896, 16 de gener de 1897 i 20 de novembre de 1900, a Lluís PUIG FERRIOL, *El derecho civil catalán en la jurisprudencia*, tom II, Barcelona, Bosch, 1974, p. 289 i concordants; i les sentències del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (TSJC) de 19 d'octubre de 1993 (RJ 1993\2852), 23 de novembre de 1994 (RJ 1994\1980), 9 de juny de 1997 (RJ 1997\6357), 10 de juliol de 2000 (RJ 2001\8166) i 5 de març de 2007 (JUR 2009\296432).

6. Centre de Documentació Judicial (Cendoj), doc. núm. 08019310012012100037. El Tribunal Superior de Justícia de Catalunya ha dictat durant el 2012 altres sentències sobre la llegítima: la de 10 de setembre (Cendoj: doc. núm. 08019310012012100078) i la de 26 de gener (Cendoj: doc. núm. 08019310012012100012).

7. Cfr. Lluís PUIG i FERRIOL i Encarna ROCA TRIAS, *Instituciones*, p. 568.

2. RESUM DELS FETS I RESOLUCIÓ EN LA PRIMERA I LA SEGONA INSTÀNCIES

El senyor L. va atorgar un testament notarial en el qual instituïa hereus universals els seus nebots, Sr. C. i Sr. E., i atribuïa a la seva única filla la llegítima que li correspongués conforme amb el dret. Així mateix, el futur causant va obrir diversos comptes corrents i va formalitzar dipòsits bancaris i fons d'inversió a nom seu i d'un dels seus nebots, C.

L'obertura de la successió es produeix amb la mort del senyor L. el 24 de març de 2008. La seva filla insta l'acció judicial de reclamació de la llegítima, que ha culminat, després de la primera i la segona instàncies, amb la Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya de 17 de maig de 2012.

La demandant sol·licita que el jutjat declari el seu dret a percebre la llegítima de l'herència del seu pare i també que condemni els dos hereus al pagament, cadascun proporcionalment a les seves quotes hereditàries, de la quantitat total de 336.831,25 €, a la qual s'haurà de afegir la quantitat corresponent als interessos legals de la llegítima.

La Sentència del Jutjat de Primera Instància estableix:

[...] atendiendo a la opción ejercida por los demandados, debo condenar y condeno a dichos demandados a entregar a la actora en pago de la legítima que le corresponde en la herencia del causante D. L., la finca sita en el número NUM000 de la calle DIRECCI-ON000 de Sant Feliu de Llobregat, más las rentas de los alquileres de dicho inmueble desde el 24 de marzo del 2008. Sin imposición de costas.

Així, estima parcialment la demanda i reconeix el dret de la demandant a percebre la seva llegítima, tot respectant l'opció que considera l'article 362 del Codi de successions (CS),⁸ que permet als hereus el pagament de la llegítima amb béns de l'herència. Condemna els codemandats a l'entrega del bé designat per ells mateixos i a pagar les rendes de lloguer generades per aquest immoble, però no concedeix a la legitimària el dret a percebre els interessos.

A la vista d'aquest pronunciament, l'actora invoca com un dels motius del seu recurs d'apel·lació, una altra vegada, la pretensió que siguin inclosos en la condemna els interessos des de la data de la defunció del testador. A més a més, la demandant posa en dubte la valoració del cabal relicte a l'efecte del càlcul de la llegítima, perquè els comptes indistints que el causant mantenia amb un dels hereus no pertanyien a tots dos, sinó només al causant i, per tant, a l'herència. Però la Sentència de la Secció Dissetena de l'Audiència Provincial de Barcelona descarta ràpidament aquesta segona qüestió per falta de proves sobre l'existència de titularitat exclusiva del capital a favor

8. El Codi de successions de Catalunya és la norma aplicable al supòsit de fet segons la data de la mort del causant, prèvia a l'entrada en vigor del llibre quart del Codi civil de Catalunya.

d'un dels titulars bancaris.⁹ Tampoc no admet la valoració fiscal dels béns ni l'aplicació de la norma fiscal que preveu la inclusió d'una quantitat en concepte d'aixovar, amb independència que hi hagi o no béns en l'herència.

Quant a la qüestió principal objecte d'aquest comentari, el dret als interessos de la llegítima, la Sentència de l'Audiència Provincial confirma la del jutjat amb un raonament brevíssim:

Por lo que respecta a los intereses también pretensionados hay que estar a lo dispuesto por el art. 365 «in fine» C.S.: «l'assignació d'una cosa específica hereditària en concepte de llegítima o imputable a ella, el legitimari afavorit fa seus, en lloc d'interessos, els fruits o les rendes que la cosa produeix a partir de la mort del causant».¹⁰

3. DOCTRINA DEL TRIBUNAL SUPERIOR DE JUSTÍCIA DE CATALUNYA SOBRE ELS INTERESSOS DE LA LLEGÍTIMA

3.1. ELS INTERESSOS I ELS FRUITS O RENDES DELS BÉNS ASSIGNATS

Sens dubte, un dels elements que fan més interessant la sentència objecte de comentari és la revocació que comporta de les resolucions d'instància. El Tribunal Superior de Justícia de Catalunya estima en part el recurs de cassació presentat per cadascuna de les parts litigants i cassa parcialment la Resolució de l'Audiència, amb la qual cosa rebutja expressament la conclusió compartida pel jutge de primera instància i per l'Audiència Provincial sobre el dret als interessos de la llegítima, que determina que corresponen a la part recurrent en aquest cas. Així, en la part dispositiva de la Sentència es llegeix:

9. Sentència de la Secció Dissetena de l'Audiència Provincial de Barcelona de 16 de novembre de 2011, fonament jurídic (FJ) 4t: «[...] en estos casos la Jurisprudencia viene determinando que la existencia de una titularidad compartida lleva consigo la presunción de que el capital que la integra es de copropiedad de los titulares siendo que la propiedad exclusiva de uno de ellos necesita prueba de dicho dominio (Sentencia del Tribunal Supremo 7 de junio de 1996 o 31 de octubre de 1996, entre otras). La presunción admite por tanto prueba en contra de la existencia del condominio mediante la prueba de la propiedad única de los fondos, pero es quien invoca esta titularidad exclusiva (en este caso los demandados apelados) quien debe acreditar cuanto en tal sentido invoca (Sentencia del Tribunal Supremo de 19 de octubre de 1988, 8 de febrero de 1991, 23 de mayo de 1992 o 19 de diciembre de 1995, entre otras). De conformidad con la anterior doctrina jurisprudencial, en el caso de autos existía una presunción de cotitularidad o copropiedad de las cuentas. Dicha presunción admite prueba en contrario sobre la existencia de titularidad exclusiva del capital a favor de uno solo de los titulares bancarios. Sin embargo, a tenor de los movimientos que se reflejan en las mismas, no se ha acreditado su pertenencia en exclusiva al finado» (Cendoj: doc. núm. 08019370172011100544).

10. Sentència de la Secció Dissetena de l'Audiència Provincial de Barcelona de 16 de novembre de 2011, FJ 5è *in fine*.

[...] CASAMOS en parte la misma, dejando sin efecto exclusivamente el pronunciamiento relativo a la condena a los demandados D. [...] y D. [...] a abonar a la actora las rentas devengadas desde el 24 de marzo de 2008 por razón de los alquileres concertados sobre la finca de la CALLE000, NUM000, de Sant Feliú de Llobregat, y, en su lugar, CONDENAMOS a los citados demandados a abonar a la actora el interés legal de su porción legitimaria en la herencia de D. [...], estimada en 258.825,06 euros, computados sobre esta cantidad desde el 24 de marzo de 2008, según la cuantificación que deberá practicarse en ejecución de la presente sentencia. Igualmente, se deja sin efecto la condena de la actora en las costas de la apelación y no se efectúa pronunciamiento alguno sobre las costas del presente recurso de casación.

Tal com va explicar el Tribunal Superior, partint de l'article 365 CS, vigent en el moment de la mort del causant, en la primera instància es va concloure erròniament que la demandant no havia de percebre res en concepte d'interessos, atès que l'hereu havia optat pel pagament de la llegítima amb un immoble de l'herència, del qual, en canvi, hauria d'abonar a l'actora les rendes derivades del lloguer. L'Audiència Provincial no s'adona de l'error que comet el jutge perquè, en efecte, tal com assenyala la recurrent, aquest raonament significa una evident confusió del llegat d'una cosa hereditària específica en pagament de la llegítima o imputable a aquesta (art. 365.3 CS), que solament comporta l'abonament dels fruits i les rendes produïts per la cosa des de la defunció del causant —a l'abonament del qual condemna el pronunciament de primera instància confirmat en apel·lació—, i el dret d'opció de pagament de la llegítima en béns de l'herència exercitat vàlidament pels hereus (art. 362.1 CS), que no exclou el dret del legitimari als interessos del valor de la seva porció legitimària, computats així mateix des de la defunció del causant (art. 365.2 CS).

El Tribunal Superior rectifica l'error advertit en el criteri de la sentència de segona instància i dedica l'extens fonament jurídic primer de la seva resolució a la interpretació i l'anàlisi dels esmentats articles del Codi de successions i a l'exposició de la doctrina jurisprudencial sobre els interessos de la llegítima:

Considera la recurrente que el tribunal de apelación ha confundido el derecho de opción de pago de la legítima en bienes hereditarios que el art. 362 CS reconoce al heredero, cuyo ejercicio no dispensa del abono de los intereses de la legítima, con el legado en concepto de legítima o imputable a ella que el causante puede disponer de una cosa específica de la herencia, en cuyo caso el art. 365.3 CS preceptúa que, en lugar de los intereses, se pagarán los frutos o las rentas que la cosa legada produzca a partir del fallecimiento del causante.

En efecte, l'article 365 CS (que es correspon amb l'actual art. 451-14 CCCat) reproduïx el text de l'article 139 de la Compilació de dret civil de Catalunya (CDCC) de 1960, amb la novetat que reconeix expressament al causant la facultat de disposar vàlidament que la llegítima no reporti interessos o de fixar l'import d'aquesta, de

manera que aquest precepte estableix amb claredat que la llegítima ha de reportar l'interès legal des de la defunció del causant, encara que el pagament s'efectuï en béns hereditaris, obligació de la qual solament cal excusar l'hereu —o, si escau, l'usufructuari universal— que manté el legitimari a casa seva, en la seva companyia i a càrrec seu. Tot això no té res a veure amb l'obligació, que també hi és, de lliurar els fruits i les rendes de la cosa específica hereditària llegada pel causant en concepte de llegítima o imputable a aquesta. Hem de recordar que en el cas analitzat el causant no fa llegats d'una cosa certa a la seva filla, sinó que únicament estableix en el seu testament que li deixa «lo que por legítima le correspondiera». De manera que l'article 365.3 CS, simplement, no s'ha d'aplicar al supòsit de fet.

Quant al propi dret del legitimari a percebre els interessos, la Sentència es refereix a les raons històriques que justifiquen l'existència d'aquesta norma, originària del dret romà, en el nostre ordenament. Es tracta, òbviament, d'una conseqüència de la retroactivitat de l'assumpció —des de l'obertura de la successió— per part de l'hereu de l'obligació de lliurar la llegítima, considerada un deute de valor amb independència de la forma en què sigui satisfeta, la qual cosa explica que l'obligació d'abonar els interessos no desapareix pel fet que les coses integrades en l'herència siguin improductives. Així, sigui quina sigui la forma escollida per l'hereu per a complir la seva obligació, en béns o en diners, la llegítima merita interessos des de la data de la mort del causant. És la conseqüència natural de la configuració de la llegítima com un dret de crèdit que l'hereu sap que ha de pagar des de llavors. Per això, i en contra del que afirma el Tribunal Superior,¹¹ entenc que l'hereu no ha de ser considerat *un poseïdor de mala fe de les coses afectes al pagament de la porció legitimària*, perquè realment en el vigent dret català no hi ha afectació legitimària dels béns de l'herència, i el legitimari no disposa d'una acció real per a la reclamació del seu dret.¹² El dret als interessos de la llegítima troba la seva raó de ser en el funcionament mateix dels drets de crèdit, que meriten interessos des de la data del seu venciment. En total coherència amb aquest raonament, la jurisprudència del nostre Tribunal Superior¹³ ha determinat que

11. Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (STSJC) de 17 de maig de 2012, FJ 1.1: «[...] el heredero es considerado un poseedor de mala fe de las cosas afectas al pago de la porción legitimaria, a diferencia de lo que sucede con su suplemento, respecto del cual se considera al heredero poseedor de buena fe “a no ser que existan méritos para apreciar lo contrario”, en palabras del TSJC de las que se ha hecho eco la STS 1ª 25 may. 1990—, de manera que por ello se explica que en este último caso la obligación de pagar intereses solo surja desde su reclamación».

12. Antoni VAQUER ALOY i Paloma de BARRÓN ARNICHES, «La legítima en Catalunya», p. 2034.

13. STSJC de 25 de gener de 2001 (RJ 2001\8171). També ho expressa així la sentència comentada (STSJC de 17 de maig de 2012, FJ 1.2): «Ésta y no otra es la doctrina que se desprende de nuestras Sentencias núm. 9/1999, de 29 de marzo (FJ6), núm. 14/2000, de 10 de julio (FJ7), núm. 42/2006, de 11 de diciembre (FJ7) y núm. 3/2007, de 5 de marzo (FJ3), que debe completarse en el sentido de considerar que, ante la ausencia de previsión legal específica y por analogía con el mandato del art. 365 CS, en el caso de legados dinerarios y los de valor en pago de legítima, el heredero estará obligado igualmente al pago de los intereses computados desde el fallecimiento del causante (STS 1ª 23 jul. 1990 FJ 5 y STSJC 42/2006 de 11 dic. FJ7),

tan sols es pot evitar el pagament d'interessos mitjançant la consignació del seu import, és a dir, pagant el deute, i que no és suficient l'ofertament de pagament al legitimari. Quan es tracta del pagament de la llegítima en metàl·lic, s'aplica el criteri nominalista, ja que els béns es valoren en el moment de la mort del causant, sense que sigui possible aplicar clàusules d'estabilització.¹⁴

Ara bé, el nostre ordenament posa en mans del causant aquest dret del legitimari i permet que disposi o bé que la llegítima no reporti cap interès o bé la fixació d'un determinat tipus d'interès per aquesta obligació que afectarà l'hereu en el moment de la seva mort. El causant també pot evitar al seu hereu el deure de pagament dels interessos de la llegítima quan atribueix en pagament d'aquest dret un llegat d'una cosa específica, sempre que el legitimari faci seus els fruits o les rendes que produeix la cosa des de l'obertura de la successió per la mort del causant.¹⁵ Finalment, tampoc no s'han de pagar interessos de la llegítima quan l'hereu manté el legitimari a casa seva, en la seva companyia i a càrrec seu, perquè s'entén que els interessos es compensen amb els aliments que percep.

En el cas analitzat no es dona cap d'aquestes excepcions a l'obligació de pagament dels interessos de la llegítima, per això el Tribunal Superior conclou:

En consecuencia, no constando que el causante haya dispuesto nada sobre los intereses de la porción legitimaria, ni tampoco que la legitimaria haya estado conviviendo con los demandados a sus expensas, procede reconocer el derecho de la recurrente a percibir el interés legal (SSTSJC 4/1991 de 21 mar. y 14/1992 de 23 nov.; SSTS 1ª 25 may. y 23 jul. 1993) de su porción legitimaria computado desde el 24 de marzo de 2008, fecha en que falleció su causante, en lugar de las rentas de los alquileres producidos desde esta misma fecha por el inmueble designado por los herederos (núm. NUM000 de la CALLE000 de Sant Feliú de Llobregat) para hacer pago de aquélla.

3.2. ELS INTERESSOS DEL SUPLEMENT DE LA LLEGÍTIMA

Pel que fa als interessos, la llegítima i el suplement de la llegítima han tingut sempre un tractament ben diferenciat en el dret català. L'article 365 CS i ara l'article 451-14 CCCat expressen el diferent criteri que històricament s'ha aplicat a la llegítima i al seu suplement. L'article esmentat del Codi de successions disposa que, en cas que no existeixi cap disposició en contra del causant, la llegítima merita interès des de la mort del causant i «també en merita el suplement des que és reclamat judicialment».

así como en el de que el ofrecimiento extrajudicial del pago de la legítima no limita el derecho a cobrar los intereses desde la muerte del causante hasta que se produzca el pago efectivo, sin perjuicio de la posibilidad de sustituir éste por la oportuna consignación (STSJC 5/2001 de 25 ene. FJ7)».

14. STSJC de 19 d'octubre de 1993 (RJ 1993\2852).

15. Art. 451-14.4 CCCat i 365 CS.

És per això, doncs, que és transcendent distingir entre la quantitat que correspon a la llegítima i la que correspon al seu suplement, que conformen el quàntum definitiu que l'hereu ha de satisfer als legitimaris en pagament de la totalitat dels seus drets.

Davant la claredat de la norma sorgeix un dubte: si el testament contenia una atribució legitimària insuficient, l'atribució ha de meritjar interessos des de la mort del causant i, en canvi, el suplement n'ha de produir des de la interposició de la demanda, i resulta prou clar que el suplement de la llegítima sols merita interessos des que és reclamat judicialment.¹⁶ Per això els tribunals, en els supòsits en què el causant realitza certes atribucions en pagament de la llegítima, han de distingir entre el quàntum de la llegítima atribuïda pel causant i el quàntum definitiu dels drets legitimaris calculats en funció del cabal relict, per a fixar així l'import del suplement i aplicar aquesta regla diferent en relació amb els interessos meritats per aquesta quantitat.¹⁷

4. CONSIDERACIONS FINALS

Sembla adequat acabar aquest treball conclouent que, pel que fa als interessos de la llegítima i del seu suplement, la doctrina jurisprudencial del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya es manté uniforme i fortament consolidada en favor del dret del legitimari, tot i que la concepció de la llegítima en el dret civil català ha anat evolucionant al llarg del temps cap a un progressiu debilitament d'aquesta institució. Així és: encara que el fonament d'aquesta posició de la jurisprudència sigui diferent de l'emprat temps enrere, el dret a percebre els interessos meritats per la porció legitimària i pel seu suplement surt reforçat i consolidat en la doctrina del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya.

16. STSJC de 31 de març de 1999 (RJ 2000\4122).

17. STSJC de 5 de març de 2007 (JUR 2007\296432).